

KERTOMUS AKAAN, KYLMÄKOSKEN JA
VIILAN PITÄJÄIN KIINTEISTÄ
MUINAISJÄÄNNÖKSISTÄ JA MUISTA
MUINAISMUISTOISTA

ANNIKKI NISOLA 1943

KERTOMUS AKAAN, KYLMÄKOSKEN JA VIIALAN PITÄJÄIN KIINTEISTÄ

MUINAISJÄÄNNÖKSISTÄ JA MUISTA MUINAISMUISTOISTA.

Luetteloinut kesällä 1943 Annikki Nisula

Kesällä 1943 13. elokuuta ja 11. syyskuuta välisenä aikana teki allekirjoittanut virkamatkan luetteloiden kiinteitä muinaisjäännöksiä ja muita muinaismuistoja sekä perimätietoa Akaan, Kylmäkosken ja Viialan pitäjissä. Tässä kertomuksessa noudatetaan pitäjien silloisia rajoja. Ne ovat sekä sitä ennen että sen jälkeen muuttuneet. Nykyään ei Akaan pitäjää ole enää olemassa, vaan suurin osa sen alueista kuuluu Toijalan kauppalaan, osa Kylmäkosken ja Viialan kuntiin.

Tarkastettu alue on yleensä köyhää muinaislöydöistä. Mitä kivikauteen tulee, ovat tulokset sangen vähäiset. Asuinpaikkoja ei ole löytynyt, vain muutamia irtolöytöjä.

Pronssikausi on alueella löydötön.

Rautakautinen asutus on keskittynyt Akaan Nahkialanjärven luoteiskulmaan Toijalan, Nahkialan ja Pätsiniemen kylien rajamaille. Uusia kalmistoja ei ole löytynyt. Hallamäen kalmisto kuitenkin lie-nee ollut laajempi kuin entiset löydöt osoittavat ja muuan hukkaantunut esinelöytö ehkä voi olla peräisin tähän asti tuntemattomasta rautakautisesta haudasta Nahkialanjärven pohjoispuolella. Alue, jolta rautakautiset löydöt on tehty on Akaan vanhinta asutusaluetta, viljeltyä ja moneen kertaan rakennettua. Perimätiedon mukaan on Nahkiala alunperin sääksmäkeläisten kalastajien perustama ja lienee saanut nimensä nahkiaisten pyynnin mukaan (luultavaa kuitenkin on, ettei Nahkialanjärvessä milloinkaan ole ollut nahkiaisia). Rautakaudella

Nahkialanjärvi on ollut jonkinverran suurempi (ja aina 1820 luvulle asti), joka selvästi näkyy jyrkistä rantatöyräistä, samoin on Lontilanjoki ollut leveämpi ja syvämpi sekä kulkukelpoinen; nyt se on varsin mitätön. Esim. Mainiemen ja Hallamäen välinen vesijättö on ennen muodostanut leveähkön poukaman.

Kertomukseen on liitetty myös eräitä historialliseen asutukseen viittaavia tietoja sekä perimätietoa ja tarinoita.

9 karttaa, 1 topografinen kartta ja 77 valokuvaa liittyy kertomukseen. Valkuvien negatiivit ovat kadonneet museon pommisuojaissa sodan aikana (mahd. sekaantuneet Hist. Osaston levyihin).

Uusia löytöjä: Eri hist.os. Luott. n:o 11380-82.

Gävlessä maaliskuun 10 p:nä

Annikki Nisula-Hobroch

(Annikki Nisula-Hobroch)

KIVIKAUSI.

Varmoja asuinpaikkoja ei alueelta tunneta, irtolöytöjä on sen-
sijaan melko runsaasti.

Entiset kivikautiset irtolöydöt.

Akaa

KM 786 vasarakirves

KM 1902:1 kivikirves (mahd. Sääksmäeltä)

KM 2066:161 kourutaltilta (Lontilan kylä?)

KM 2102:239 kourutaltilta (mahd. Urjalasta)

KM 2844:1 tasataltilta (mahd. Sääksmäeltä)

KM 3304:52 tasataltilta

Hämeenlinnan Museo 868 vasarakirves

Turku, Björkbomin kok. 3 tasataltilta

Akaa, Toijala

KM 2102:238 a oikeoteräinen taltilta, löydetty Vanhalan talon pellosta
läheltä Lontilanjoen laskupaikkaa Nahkialanjärveen rau-
tatiensillastalounaaseen joen etelärannalta (kuval.)

KM 2102:238 b kourutaltiltan katkelma, löydetty samasta pellosta kuin
edellinen. (kuva 1) Myöhemmin ei pellosta ole löytynyt
uusien esineitä.

Turun Hist. Mus. A:338 tasataltilta

Akaa, Pätsiniemi

KM 2102: 237 vasarakirveen katkelma

Akaa, Sontula

KM 2040:45 kaksoistaltilta

KM 7309:2 oikeokirveen tai tasataltiltan terä. löydetty Aakalan puustel-
lin, nyk. Jalanin talon maalta Jalantijärvenkoillis-
nurkelta. (kuva 2)

Akaa Pappila

KM 2580:425 tasataltilta, löydetty Rajalan mäestä (kuva 3).

KM 2176:595 kirves, Löydetty sentakuopasta (kuva 4) *Sikomäki*.

Akaa, Kurisjärvi

KM 2040:44 oikoteräinen taltto, löytynyt Pelto-Tiuran mailta (kuva 5)

Akaa, Riisikkala

KM 3019:1 tasataltta, löydetty Nikkilän talon pellosta. Talo on nyky-
ään jaettu Ranta- ja Ali-Nikkilän tiloiksi, joista jälkim-
mäinen on päätila; nykyinen omistaja Tanska on muuttanut taloon myö-
hemmin. (kuva 6)

Akaa Kuhavuori

Hämeen Mus. 1197:7 kourutaltta, löytänyt Kuhavuoren talon isäntä
Kuhavuoren Lähteenmäen reunalta , n. 1/2 km talos-
ta länteen, ja n. 200 m Kylmäkosken rajaltaitään-
päin (kuvat 7 ja 8).

Viiala, Konho

KM 2252:1 leveäteräinen tasataltta, löydetty Konhon Valtasaren/
mailta (kuva 9).

Viiala, Varrasniemi

KM 2715:2 kourutaltn katkelma, löytynyt Varrasniemen Sipilän maalta.
Hämeen Mus. 678:4 kiviaseen teräkatkelma, löytynyt Varrasniemen Mus-
tilan talon mailta.

Viiala, Haihunkoski

KM 2572:400 kirves, löytynyt Haihunkosken Juho Sipilän/
talon maal-
ta.

Viiala, Hirvialho

KM 2886:3 kourutaltta, löytynyt Viialan Kartanon Hirvialhon maalta.
Nykyinen omistaja Paavo Laurila. N. 1 1/2 km Viialas-
ta lounaaseen, alavaa maata. (kuva 10).

Viiala, Viialan kartano

KM 2895:5 iso poikkikirves, löydetty Viialan kartanon Oopakan pellos-
ta. Oopakka, nyk. Laikko, on kartanon entinen torppa
Oriniemenjoen
Tarpianjoen länsirannallaan. 1 km Haihunkoskesta ylös-
päin. Oopakka on pieni sora- ja kivi peltojen keskellä. Pie-
ni Oopakan koski on perattu. (kuvat 11 ja 12)

KM 3453:20 kirves

Viiala, Tolvilanlahti

Traps natans-pähkinän kuoria, palanutta maata ja kiviä löydetty suo-
turpeesta 1,5 m:n syvyydestä vedenpinnan alapuolelta
Tolvilanlahden Viialan asemanpuoleiselta rannalta n.
1 km pohjoiseen, entisen palaneen viilatehtaan luoteis-
puolelta. (kuvat 13 ja 14).

Kylmäkoski

Hämeen Mus. 19:18 a poikkikirves
Hämeen Mus. 19:18 b kirveen teräkatkelma
Hämeen Mus. 19:18 c poikkikirveen teräkatkelma
Hämeen Mus. 1228:33

Kylmäkoski Järviö

KM 2040:43 kirves Järviön Jussilasta, nyk. Koivulan talo(kuva 15).
KM 6678 vasarakirves , Lapion talon pellostä Jalantijärven rannalta.
(kuva 75).

Kylmäkoski, Vuolle

Hämeen Mus. 50:174 kiviase, Kelon pellostä. (kuva 16).

Kylmäkoski, Alpila

KM 3888 tassalitta, Löydetty Jalantijärven rannalta. (kuva 17).

Kylmäkoski, Kunsjoki

Hämeen Mus. 798:3 oikokirves, löydetty Anttilan, nykyisen Töyrylän
talon pellostä. (kuva 18).
Hämeen Mus. 1077:53 kivitaltta, , löydetty samasta pellostä kuin edel-
linen. Esineet ovat löytyneet lounaaseen kohti Kuns-

jokea viettävältä pellolta. Kuusjoki on nykyään pieni, vaivainen oja. (kuva 18).

Kylmäkoski, Pietilä

KM 2040:47 kourutaltta

KM 2040:42 kirves, Haaviston tila, Paju Kosken kylä.

Kylmäkoski, Haavistonpää

KM 2572:401 tasataltta

Kylmäkoski, Vuotila

KM 2176:596 kiviaseen katkelma, Kylmäkosken kylän Vuotilan talon niitystä.

Kylmäkoski, Oijala

KM 2066:158 pieni kirves, Oijalan Jakolasta.

Kylmäkoski, Nauli

Hämeen Mus. 1197:6 Suomelan talosta.

Uusia kivikautisia löytöjä.

Akaa, Vanajaveden ranta?

Eino Moisio ja muutamat muut 10-12-vuotiaat pojat (Toijalasta) löysivät n. v. 1940 omien sanojensa mukaan suuren kivi kirveen jomkin järven rannalta, eivät kuitenkaan tienneet minkä, koska olivat eksyksissä (luult. Vanajaveden). Pojat olivat kuitenkin rikkoneet esineen ja heittäneet pois.

Akaa, Toivettula

Toivettulan talon isäntä (Lauri tai Jaakko Toivettula) oli löytänyt useita vuosia sitten kivikautista keramiikkaa.

Noin 300 m Toivettulan talosta länteen kulkee kallion poikki soinen notko idästä länteen. Sen keskivaiheilla on n.s. Metsämoisio, vanha metsäviljelmä, joka on hyljätty jo kauan sitten. Sieltä vedettiin maata pelloille. Ruokamullan alta paljastui tällöin 60-100 cm:n vahvuinen hiekkakerros. Tästä kerroksesta löytyi pieniä saviastian paloja, joissa oli koristetta (painettua). Palat olivat melko hie-

noja ja ohuita, punertaviksi palaneita. Kuvauksesta päätellen tuntuu siltä, kuin ne olisivat olleet kivikautisia, ne ovat kuitenkin joutuneet hukkaan. Notkossa on voinut olla kivikautinen asuinpaikka; min-käänlaiseen kokeivaukseen ei kuitenkaan ollut mahdollisuuksia, koska paikalla kasvoi tiheää heinikkoa ja pensaikkoa eikä Toivettula osannut näyttää paikkaa aivan tarkkaan. Notkosta luoteeseen on kalli-on korkein paikka, josta näkyy Lempäälään ja Sääksmäen Rapolaan.

Top. kartta • 1.

Akaa, Kuhavuori, Lähteenmäki

Kuhavuoren talosta n. 1/2 km länteenpäin, lähellä Kylmäkosken pitäjän rajaa Jalantijärven etelärannalla on Lähteenmäessä Soinin pelto (kuvat 7 ja 8), josta silloin tällöin on löytynyt kiviesineitä. Talollinen Vihtori Kuhavuori löysi 1920-luvulla kourutaltan (Hämeen Mus. 1197:7). Parikymmentä vuotta sitten oli hän löytänyt myös kivikirveen samasta pellostä ja heitti sen navetan perustuksiin, missä se vieläkin on. Talon renki Kalle Nevala löysi samasta mäestä (kuva 7) n. 10 cm pitkän kourutaltan, jonka hän vei Näsilintaan. Taltta löytyi maantien ojaan kaivettaessa hiekan seasta, syvyyttä ei löytäjä tiedä. *Top. kartta • 2.*

Samoin löysi Kalle Nevala joitakin vuosia sitten Kuhavuoren pellostä, ei tarkemmin muista mistä, sileän piipurasiemen KM 11382, jonka allekirjoittanut toi Kansallismuseoon.

Pellolla on vahva ruckamultakerros eikä siinä näy mitään merkkejä kivikautisesta asuinpaikasta, . Metsä pellon takana on kivikkoista ja pensikkoa kasvavaa.

Akaa, Kurisjärvi, Mäki-Tiura

Kurisjärven Mäki-Tiuran pellolta on löytynyt jokin kivikautinen ase. Emäntä ei tietänyt tarkempaa löytöpaikkaa eikä myöskään löytänyt esinettä, jonka pitäisi olla talossa. (kuva 5). Talosta pohjoiseen, Pelto-Tiuran talon maalta on aikaisemmin löytynyt kivitaltta KM 2040:44. *Top. kartta • 3.*

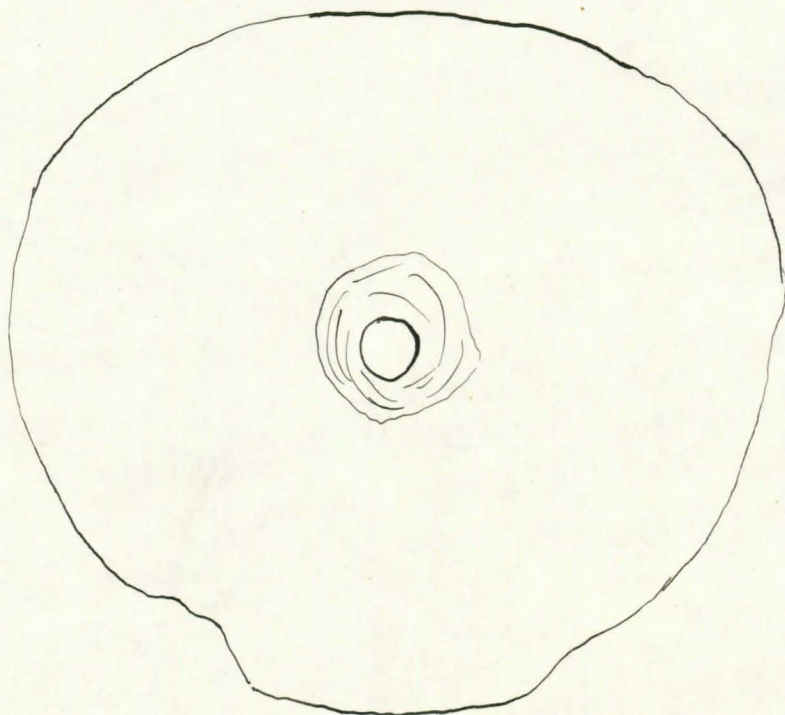
Akaa, Kurisjärvi, Umpilampi

Räätäli Viitanen Akaan Hietasilta oli löytänyt Kurisjärven Umpilammin rannalta Pyymäestä (ent. nimi Tarkiainen) kastuneen kuusen juurelta kiviesineen ja hiiliä. Esine oli kuusen juurien alla, se oli 20 cm pitkä, toisesta päästä leveämpi ja sopi hyvin käteen . Kansakoulunopettaja V. Havia oli sanonut sitä luont^aiseksi. Räätäli Viitanen ei löytänyt esinettä kotoansa.

Umpilampi on Jalantijärven ja Löntilanjoen väliin metsässä, n. 1 1/2 km Mäki-Tiurasta. Mäet ovat vanhoja tervanautoja täynnä.

Kylmäkoski, Vanha-Hautaa

Vanhan-Hautaan kartanon omistaja, maanviljelijä Kantala löysi n. 10 vuotta sitten puutarhastaan reikäkiven. Kivi löytyi kartanon kaakkoispuolella olevasta puutarhasta vattupensaiden luotapintamullasta (kuva 19), Mitään muuta erikoista ei havaittu. Puutarharinne viettää itään. Toisella puolen tietä puitten takana on Tarpianjoki n. 100-150 m:n päässä. Jalanin rantaan on n. 1/2 km. Vanha-Hautaa on Jananin lounaiskulmassa.

Kivi on harmaata liusketta, kooltaan 10 kertaa 9,5 cm; paksuus n. 1 1/2 cm, reikä yhdeltä puolen kairattu.

Kivi on Vanhan-Hautaan kartanossa.

Top kartta • 4.

Kylmäkoski, Lumijoki

Maanviljelijä Kosti Ojanen (os. Kylmäkoski Poutala) löysi ke-
sällä 1939 Lumijärven itäpäästä Vilprulan talon maalta, josta Lumija-
joki alkaa, jokea perattaessa kivisen keihäänkärjen (viheriäliusket-
ta) KM 11381. Esine löytyi ylösnostetusta maasta. Maata kaivettiin
n. 1/2 m:n syvyydeltä. Paikka sijaitsee n. 50 m Lumikankaan-l. Sahan-
sillalta ylävirtaan joen vasemmalla, eteläisellä rannalla (kuva 20).
Top. kartta 5.

Kylmäkoski Lumijoki

Vähän-Pilprulan l. Honkin talossa Lumijärven koillisnurkassa
kerrottiin, että Ahveniston järvestä, Lumijärvestä n. 1 km koilliseen
Kylmäkosken pitäjän rajalla läheltä Lumikankaan harjua on löydetty
ruuhia, sekä yksipuuisia että kahdesta puusta puunuloilla yhteenlii-
tettyjä, joissa sauma on keskellä. *Top. kartta 6.*

PRONSSIKAUSI

Mitään pronssikauteen viittaavia löytöjä ei ole ilmaantunut.

RAUTAKAUSI

Uusia rautakauden löytöjä ei tavattu. Akaan Nahkialankylän
Äykön talosta ja Kylmäkosken Vanhan-Hautaankartanosta on löydetty
rautakautisia asia, mutta ne ovat joutuneet hukkaan. Akaan Pätsi-
niemenkylän Hallamäen kalmistoalueelta on niinikään tavattu joitai
uusja löytöjä, mutta nekin ovat joutuneet hukkaan.

Akaa, Toijala, Mainiemen kalmisto . Top. kartta 1.

Entiset löydöt:

KM 200⁵:1-7 keihäänkärkiä, sirppi, pronssinen hevosenkenkäsolkki ym.

KM 2273:1 avain

KM 2462:1-2 keihäänkärki ja sirppi (Mainiemi?)

KM 2584 rautakirves
2659:1-3 keihäs, rautarengas, pyöreä kupurasolki
KM 3131:79 2 hevosenkenkäsolkea ym.
KM 4474:4 keihäänkärki
KM 7513 kilvenkupura~~m~~ latvus
KM 9537 keihäänkärki (Tuomola- Kannisto)

Kuva 21 on yleiskuva Mainiemen, Haistilanmäen ja Hallamäen kallistoalueista, kuvat 22-27 esittävät Mainiemeä eri suunnilta.

Kartat I ja II esittävät Mainiemeä sellaisena kuin se oli v. 1943.

Mainiemen omistavat nykyään tehtailijat Fritjof Pihola ja Matti Ritola.

Mäki on muuttunut suuresti entisestään, kuten liitteenä olevat kartat osittavat. Vanha leikkitupe on paikoillaan, mutta teitä on siirrelty ja entisten ulkorakennusten tilalla on sauna. Päärakennusta on laajennettu ja sen ja Lontilanjoen välillä on Tapettitehdas, joka on rakennettu v. 1936.

Mäessä on jällellä vanha kivilatomus, joka näkyy Holmbergin kartassa; mahd, alunperin nelikulmainen kivilatomus. (kuva 25)

Entisten marjapensaiden kohdalla kasvoi tiheä vatukko ym. pensaita.

Maanviljelijä Pennala Nakkialasta kertoi, että Mainiemi ennen, silloin kun vesi oli korkeammalla ja se todellakin oli niemi, oli ollut uhripaikka perimätiedon mukaan. Kivilatomus mäessä olisi ollut uhrialttarin perustus. Koko mäki on hyvin kivikkoinen, myös leikkituvan kohdalla on suuria kiviä.

Rakennusmestari Tuomolan talossa asuu nykyään opettajatar Kannisto. Huvilapalsta liittyy välittömästi Mainiemeen. Mitään uutta ei neiti Kannisto ole löytänyt. Rakennusmestari Tuomola muisti löytäneensä keihäänkärjen (KM 9357) parastinortaan mainiemenpuoleiselta ulkonurkalta perustusta kaivettaessa n. 60 cm:n syvyydestä. Hän muistelee paikalla olleen nokista maata, joka tapauksessa hyvin tum-

maa. Rakennuksen takaosaan ei kaivettu perustusta, vaan ainoastaan etuosaan, koska mäki viettää sille suunnalle.

Perimätiedossa mainitun Ackasborgin paikaksi on oletettu myös Mainiemeä, mitään linnan viittaavaa ei niemellä kuitenkaan ole.

Mainiemen eteläpuolella olevalla entisen postinhoitajan, rouva Tuomisen, palstalla on jokin enimmäääräinen kiviroukkio, joka kuitenkin vaikuttaa pellonraiveusrunioilta.

Akaa, Pätsiniemi, Hallamäen kalmisto. *Top.kartta • 2.*

Entiset löydöt:

KM 3131:1-6, 6a putkikeihäs, rannerenkaista ym.

KM 4474:1-3 kirves, keihäs ja kaularengas

KM 4568 saviastian palanen

Hallamäen nykyinen omistaja on Uno Järvelä (n. 70 v.).

Kaivaessaan kellarin salaojaa v. 1940 löysi U. Järvelä mäen itärinteestä kellarin alapuolelta (ks. karttoja III ja IV) n. 1/2 m:n syvyydestä luuta, rautaesineitä ym.. mutta heitti ne pois, koska ei ymmärtänyt, mitä ne olivat. Mäen rinne viettää tässä itäänpäin kohti Lontilanjokea. Entiset löydöt ovat mäen länsirinteestä. Kellari-
oija on n. 1/2-3/4 m syvä. Esineet löytyivät mustasta nokimaasta ja olivat ruosteensyömiä. Maa ojan leikkauksessa on hyvin tummaa, noen, hiilen ja kivensekaista. Muulloinkin maata myllätessään on Järvelä löytänyt nokista maata ja ruukunpalasia, mutta ei muita esineitä. Ks. kuvia 21, 28 ja 29.

Entisen Hallénin palstan omistaa nykyään reututieläinen Yrjö Väre. Hänen palstaltaan ei ole löytynyt mitään uutta.

A Akaa, Toijala, Haittilanmäki 1. Haistilanmäki *Top.kartta • 3*

KM 3131:10-21 sarrelöytö: hopeabrakteetteja, helmiä ym.

Haittilanmäessä on ent. veturinlämmittäjä Tannerin huvila. Mitään uutta he eivät ole löytäneet. Ent. veturinkuljettaja Salosen (nyk. omistaja Lehtosalo) palstalta ei myöskään ole löydetty mitään

uutta. Mäki on hyvin kivikkoinen ja tiheään asuttu. Ks. kuvia 21 ja 30.

Akaa, Nahkiala, Torkonmäki *Top. kartta • 4.*

Talollinen Hannes Äykkö löysi v. 1937 pihamaastaan lipputankoa pystyttäessään ^{of} rautisen keihäänkärjen. Se oli putkellinen, teräväkulmainen ja n. 20-30 cm pitkä. Hän lupasi lähettää sen Kansallismuseoon löydettyään sen kotoaan, jossa se on kyllä tallella. Esine oli n. 1 m:n syvyydellä hyvin kivikkoisessa maassa, (ks. kuvat 31-34).

Äykön talo sijaitsee Nahkialanjärven pohjoisrannalla, n. 1/2 km Mainiemestä koilliseen. Mäkeä, jossa talo on, sanotaan Torkonmäeksi tai myös Umpimaanmäeksi.. Se viettää lounaaseen Nahkialanjärveen ja on hyvin kivikkoinen.

Äykön talon koillispuolella olevalla pellolla on useita kiviraunioita. Muuan niistä (kuva 38) . n. 300 m talosta koilliseen ja n. 50 m Terisille vievän tien varresta vasikkahakaan päin on läpimitaltaan n. 5 m ja korkeudeltaan n 1 m. Nämä rauniot ovat kai kuitenkin raivausraunioita.

Akaa, Nahkiala, Loukonmäki (Lauhanmäki) *Top. kartta • 5*

Entiset löydöt:

KM 6610:2-5 aseita

Loukonmäki sijaitsee Äykön talosta n. 1 km:n verran pohjoiseen. Se on kivikkoinen mäki peltojen keskellä. Palstan, jolta löydöt ovat, omistaa Hilma Mäkinen ("Loukon Hilma", entinen pitokokki). Sen jälkeen ei ole löytynyt mitään. Tontilla on tummaa, rosista kiveä, jota sanottiin kalmistoksi ja jota haettiin saunan kiukaisiin. (ks. kuva 37).

Vanhat rautakauden irtolöydöt

KM 2572:404 soikea kupurasolki . Akaa, Toijala, Lontilanjoesta ns.

Kivisillan luota (kuva 35)

KM 2595:8 pronssinen avain , Akaa, Palkinpää

KM 3131:24 putkilukko , Akaa

KM 3131:25 osia vaskikattilasta , Akaa, Toijala (?)

KM 3158 valinkivi, Akaa Kuhavuori

KM 6115:1-2 rautapetkel, prossivartaan pelanen, Akaa (?)

KM 1933:1 soikea tuluskivi, Viiala, Konho

KM 4322:2 kuolaimet , Kylmäkoski, Poutala

Kylmäkoski, Vuolle, Kärävän kalmisto *Top. kartta . 6.*

KM 3287:1-5 rautakauden kalmist^olöytöjä.

Paikka on Jalantijärven pohjoisrannalla, n. 50 m rannasta. Aivan lähellä löytöpaikkaa on ollut Kylmäkosken vanha kirkko. Kelanderin tupa on revitty. Mitään uusia löytöjä ei ole tavattu. (kuva 39)

Kylmäkoski, Vanha-Hautaa *Top. kartta . 7.*

Vanhan-Hautaan kartanon alueelta on löydetty yli 10 v. sitten rautainen keihäänkärki. Löytäjää ja löytöpaikka ei enää muistettu. Keihäänkärjen lehti oli harjava (n. 10 cm leveä), pituus n. 25 cm, lehti ja sen päässä oleva pyöreä osa (putkea ei ollut) olivat hyvin ruostuneet. Esine on joutunut hukkaan. Kartanon pellot ovat osittain hyvin kivikkoisia, mitään merkkejä rautakautisesta kalmistosta ei näkynyt.

Akaa, Toijala, Kakkalinmäki *Top. kartta . 8.*

KM 11380 luinen purasin, kaiverretuin nauhaornamentein koristettu.

Sähkötyömies Laine löysi useita vuosia sitten Kakkalinmäestä rehtori I. Suvannon pihamaan lounaisnurkasta luisen , koristellun purasimen, jonka rehtori Suvanto lahjoitti Kansallismuseolle. Esine löytyi melko syvältä sähkötolppaa pystytettäessä. Paikka on Toijalan

vanhinta asutuskeskusta, vanhan Hämeenlinnan valtatie ja Turkuun menevän tien kiilassa, Lontilanjoen länsirannalla ehkä n. 60-80 m Kivisillasta/länteen.

Kylmäkoski, Alpila, Eskola Top. kartta 9.

✓ Eskolan talon päärakennuksen takana on 90 kertaa 95 cm suuri, tasainen kivi, joka on siirretty siihen muualta. Kivessä on hankauksen jälkiä. Se on mahd. hioinkivi.

Kiinteitä muinaisjäännöksiä

Viiala, Konho, Valtasaari Top. kartta 10.

W Valtasaaren rannassa, n. 75 m Toijalan-Valkeakosken rautatietä itäänpäin ja n. 15 m Valtasaarenvuolteen rannasta on muuan kivi-rukio. Roukkio on pyöreä, läpimitaltaan n. 5 m ja n. metrin korkuinen. Sen päällä kasvaa suuria puita ja paksu turvekerros. Se näyttää koskemattomalta. Ranta on melko matala ja metsäistä. Paikalta ei tiettävästi ole löydetty mitään esineitä. (kuvat 40-46).

Akaa, Sontula, Vintola Top. kartta 11.

Urho Vintolan talon luona metsässä on ollut muodoltaan säännöllinen, n. 1 1/2 m:n läpimittainen "kivirinki". Siinä piti olla sarnihsuta. Muuan renkimies ja uteliaat pikkupojat hajoittivat sen jo n. 50 vuotta sitten ja kaivelivat maata, mutta eivät löytäneet mitään.

Uhrikivet

Akaa, Toivettula Top. kartta 12.

Toivettulan talon tytär kertoi Toijalan-Valkeakosken rautatien varressa Kurjenkallion pysäkin kohdalla siinä, missä rata nyt kulkee ennen olleen laakean kiven, jossa oli 3 kuppimaista syvennystä ("kuin

nuuskakupit, n. kämmenen suuruiset"). Kiveä sanottiin Pirunkiveksi tai Pahankiveksi. Siitä ei ole olemassa enää mitään jälkeä.

Akaa, Palkinpää , Kilsankallio

Kilsankalliolla pitäisi olla eräitten tietojen mukaan uhrikivi. Siinä ei kuitenkaan liene mitään perää, sensijaan on kalliolla luonnonmuovaamia "jättiläisenjälkiä".

KÄINTEITÄ MUINAISJÄÄNNÖKSIÄ HISTORIAALLISELTA AJALTA.

Akaa, Sontula, Kivaronmäki

"Ryssänuuni" Kuvat 47-51, kartta V. *Top. kartta 13.*

Toijalan-Sontulan maantien varressa, n. 3 km Akaan kirkosta on maantien pohjoispuolella vastapäätä Pelto-Kaarelan talon porttia ja n. 8m maantiestä kivistä rakennettu "ryssänuuni", syvyys n. 1 1/2 m ja leveys n. 75 cm. Korkeus pohjasta takaseinän muodostavan maakiven päälle on n. 1 1/2 m. Osa kiveyksestä on sortunut. Pieni koekai-vaus uunin pohjasta toi näkyviin n. 15 cm:m syvyydeltä punaiseksi palanutta, murtunutta savea ja pienen kuonankappaleen.

Ylijunailija Sirola Toijalasta kertoi, että paikalla olisi ruo-
tuväen aikana ollut Uotilan sotilastorppa. Uunin takana mäessä on
muutamia muitakin epämääräisiä vallinpätkiä, kivistä kasattuja.

Kylmäkoski, Alpila, Eskolanvuori

Pakolinna . Kuvat 69- 72. *Top. kartta 14.*

V
Eskolan talon maalla , telosta länteen, aivan lähellä Jalant-
järven rantaa on korkea (120,8 m) mäki, jonka sanotaan olleen
isonvihän aikana varustuksena ja pakopaikkana. Sinne olisi silloin kät-
ketty Eskolan talon aarteet , joita ei ole sitten koskaan löydetty.

Siellä pitäisi myös aarnivalkeitten pelaa.

Vuori on talosta narisataa metriä länteen. Se on kauttaaltaan metsän peitossa. Korkein paikka on pohjoisreunalta jyrkkä, muualta loiva. Siellä on 2 kivivallin pätkeä. Itäinen valli on n. 40-50 m pitkä, kaareva ja 1- 1 1/2 m:n korkuinen. Läntinen valli on n. 50 m pitkä ja kääntyy melkein suorassa kulmassa pohjoista kohti.

Akaa, Haudanniemi, Salimäki *Top. kartta* □ 15.

Asutuksen jätteitä. Kuvat 52-54, kartat VI, VII ja VIII.

Hautaniemen l. Haudanniemen kylässä olevassa Salimäessä, Karon tilasta n. 400 m etelään Toijalaan päin on eräitä kiviraunioita, jotka ovat laadultaan epämääräisiä, mahdollisesti historiallisen ajan asutuksen jätteitä. Mäki on aivan maantien vieressä, Toijalasta tultaessa vasemmalla puolen tietä. Muuten on maisema viljeltyä, paitisi pieniä kivisiä ja metsäisiä saarekkeita.

Salimäkeä on pengottu. Mäen keskustassa on pieni peltoilkku, jota kuitenkin ei ole viljelty ainakaan miesmuistiin.. Mitään perimätietoa ei mäestä ole eikä siinä muisteta asutun.

Mäen etelälaidalla on rivissä 4 sortunutta , kivistä ledottua rakennelmaa, jotka muistuttavat maa-asumuksen tai perunakuopan perustuksia, (ks. kartta VII 1 a) n. 18 m:n alalla. Niistä etelään n. 8 m:n päässä on 6,5 kertaa 1,5 m:n laajuinen ja n. 1/2 m:n korkuinen kivilatomus, joka on kasattu n. 1/2 m:n läpimittaisista kivistä. Latomus sijaitsee n. 6,5 m pellon laidasta taajassa lepikossa (ks. kuva 52 ja kartta VII 1b).

Mäen keskustassa raja-aidan länsipuolella on pari nelikulmaista kivikehikkoa, mahd. rakennusten perustuksia. Toinen niistä on n. 5 kertaa 3,5 metriä, puolen metrin korkuinen ja suurista kivistä tehty (kuva 53, kartta VIII 2a). Siitä n. 17 m luoteeseen on toinen, pyöreä röykkiö (kuva 54, kartta VIII 2b), kooltaan 4 kertaa 3 m ja n. 1/2 m:n korkuinen, tehty vähän pienemmistä kivistä, sen päällä kasvaa melko suuri mänty. Näitten välillä , n. 5 m viimemainitusta kaak-

koon on kahden männyn välillä aivan matala 3 kertaa 1 1/2 m:n suuruisen nelikulmainen kivikehä (kartta VIII 2c). Pyöreästä roukkiosta (kartta VIII 2b, kuva 54) n. 25 m länteenpäin , mäen luoteisnurkassa on vielä yksi epämääräinen kiviraunio, kooltaan n. 2 kertaa 1,5 m (kartta VI 2d). Yleensä on koko mäki hyvin kivikkoinen.

Akaa, Toivettula, Toivettulanharju

Kartta IX, kuvat 56-60. *Top-kartta* □ 16.

Toivettulanharju on aikanaan, ennen Vanajaveden pinnan laske-
mista sulkenut Toivaslammin pieneksi järveksi, nykyään on Toivaslam-
pi alavaa ja märkää vesijättöä. Harju tekee mutkan louteeseen päin Lon-
tilanjoen ja Toijalan Satamaradan välillä. Alavalla maalla, melkein
vesirajassa harjun eteläpuolella on pyöreä kivilatomus (kuva 59,
kartta IX a), kooltaan 4,3 kertaa 4,2 m . Pyöreän kehän sisällä on
nelikulmainen kivilatomus, 2,5 kertaa 2m. Kivet ovat läpimitaltaan n.
30-50 cm.

Perimätiedon mukaan pitäisi Akaassa olla muinaislinna, Akkasborg,
joka kirkkoherra Närhen mielestä olisi ollut juuri Toivettulassa. Hä-
nen mielestään olisi Toivettulanharju ihmiskäden tekoa ja kuuluisi
linnan valleihin. Harju jatkuu kuitenkin lännessä Hirsikankaan met-
sään asti ja idässä Lontilanjoen itäpuolella Rätön puolelle. Toi-
vettulan talon isännän veli (n. 50 v.) ei muista koskaan kuulleen-
sa mitään linnasta, joka olisi ollut harjulla tai kalliolla talon län-
sipuolella eikä myöskään milloinkaan ole nähnyt kalliolla vallejstai
 muita muodostelmia, jotka voisivat olla ihmiskäden tekemiä.

Akaa, Nahkiala Vuorenranta *Top-kartta* □ 17.

Vanajaveden rannalla, Vuorenrannan kalliolla on ollut jonkin-
lainen ihmiskäden rakentama kivilatomus, joka Mikko Salosen, metsän-
vatiija Salosen pojan kertoman mukaan lienee venäläisten rakentaman
vartiotornin jalusta. Vuorenrannan kautta on kulkenut toijalaisten
talvitie Vedentaan kautta Valkeakoskelle ja Sääksmäelle.

✓ Kylmäkoski asema, Mustamäki ja Palomäki Top. kartta □ 18.

Vanha ukko Päivärinta muistaa, että Mustassamäessä ja Palomäessä on kiviroukkioita. Hän sanoi niitten olevan isonvihan aikuisia pakopaikkoja. Mustamäki on Kylmäkosken asemalta n. 1/2 km lounaaseen Haaviston talon metsässä, se on hakattu melkein paljaksi ja on hyvin kivikkoisen ja risukkoisen. Siellä on muutamia epämääräisiä kiviraunioita. (kuva 74).

Akaa, Kuhavuori Top. kartta □ 19.

Kuhavuoren talon maakirjat ovat v:lta 1543. Talon viereisestä Jalkanin rannassa olevasta pellostä on löydetty on löydetty vanhoja kuparirahoja (ehkä 1700-luvulta) sekä n. v. 1940 rengassolki, läpimitaltaan n. 4 cm, joka on joutunut Vaasan museoon. (kuvat 61 ja 62)

Akaa, Sontula Top. kartta □ 20.

Vapaussodan aikuisia valleja, kuvat 63 ja 64.

Sontulan kankaalla, n. 1 km Peltö-Kaarelan talosta Toijalaan päin , mäen päällä mäntien pohjoispuolella lähellä maantietä on n. 30-40 m pitkä kivivalli, n. 1 1/2 m korkea. Siinä piti punaisten ottaa vastaan valkoisten joukot vapaussodan aikana.

UHRILÄHTEET, AARNIHAUDAT JA HELVALKEAT.

Akaa, Sontula, Kairanmäki l. Kailanmäki

Jalantijärven itäpäässä on Antti ja Leo Vintolan talon peltojen takana, talosta suoraan kaakkoon n. 300 m:n päässä ja n. 25 m pelton reunasta tiheässä vesakossa Kairanmäen lähde, johon uhrattiin ja joka paransi lasten sampaista. (kuva 68). Top. kartta X 21.

Kylmäkoski, Alpila, Eskola

V
Eskolan talosta n. 1/2 km etelään on kalliolla metsässä sammaslähde kahden kiven välissä. Siihen uhrattiin ja siitä haettiin lasten sammavesiä. (kuva 73). *Top. kartta x 22.*

Viiala, Mustila, Pyhältö *Top. kartta x 23.*

W
Mustilan talon maalla, n. 1/2 km talosta etelään on niitty, jonka nimi on Pyhältö. Aivan niityn ja metsän rajassa, ojassa pensaikossa on n. 2 kertaa 1,5 m:n laajuinen ja metrin korkuinen maakivi, jossa on hakattu, n. 2-3 cm:n syvyinen ja 25 kertaa 25 cm:n suuruisen risti. Perimätiedon mukaan on paikka saanut nimensä sen johdosta. Mitään muuta perimätietoa ei tunnettu. (kuvat 76 ja 77).

Akaa, Sontula *Top. kartta x 24.*

Jalantijärven koilliskulmassa olevan Heikkarinniemen kärjessä, järvessä vähän matkaa rannasta on suuri kivi, Uarinkivi l. Luarinkivi, jonka alle pitäisi olla kätkettynä aarteita. Juhannusyönä pitäisi aarnihaudan avata ja antaa aarteensa. Kivi on n. 600 m Aakalan talosta luoteeseen. (kuvat 66 ja 67).

Akaa, Sontula, Koulunmäki *Top. kartta x 25.*

Sontulan Koulunmäellä poltettiin ennen helavalkeita. Pellolla, koulusta länteen on pari suurehkoa kivirauniota (:läntinen 5 kertaa 3,5 m ja n. metrin korkuinen; itäinen 7 kertaa 4 m ja n. metrin korkuinen. Ne lienevät kuitenkin raivausraunioita. (kuva 65).

Akaa, Nahkiala, Äykkö *Top. kartta x 26.*

Äykön talon peltojen takana, metsän reunassa, talosta koilliseen on Vasikkahaka, jossa ennen poltettiin helavalkeita.

Helavalkeita ja juhannuskokkoa on poltettu myös Kilsankalliolla Nahkialanjärven kaakkoisrannalla. *Top. kartta x 27.*

PERIMÄTIETOA, TARINOITA YM. SEKALAISTA

Akaa, Toivettula, Kurjenkallio

Perimätiedon mukaan on Toivettula Kurjenkalliolla ollut Kurjen viimeinen taistelu. Sen takana on Kasakkamäki, johon on kuulema haudattu kasakoita.

Akaa, Rättö

Rätön kartanosta n. 1/2 km kaakkoon on metsää kasvava mäennypylä, Kyrönmäki l. Kyrönkallio, jonka molemmin puolin on taisteltu. Kasakkamäki on seuraava mäki siitä Viialaan päin.

Akaa, Pappila

Akaan Pappilan vieressä on Mustamäki, Mäen pohjoisreunalla on lukuisia kuoppia, jotka lienevät sotien aikana kaivettuja.

Akkasborg

Perimätiedon mukaan olisi Akaassa ollut linna, jota on koetettu hakea kaikilta korkeilta paikoilta, kuten Kilsankalliolta, Sontulan kankaalta, Toivettulan harjulta, Hautaniemestä, Pappilan Sikomäestä ja Mustastamäestä, Hirsikankaalta, Uuden hautuumaan luota Hietasten kankaalta, Joensuunkalliolta l. Kaukokalliolta (vastapäätä Haistilanmäkeä Lontilanjoen toisella puolella) ym. Missään ei kuitenkaan ole löytynyt mitään, mikä viittaisi muinaislinna.

Paikannimiä

Toijala olisi saanut nimensä noita-akka Toijala~~n~~mukaan, joka asui siellä.

Nakkialan Tyttärenmäki, Loukonmäestä itään sai nimensä siitä, kun susi söi siellä kerran erään talon tyttären lapsen.

Neitsysaari on Viialan Könhossa Valtasaaren rautatiesillan l. Könhonsillan länsipuolella. Tarun mukaan tulivat tanskalaiset

"pröökkinät", jotka perustivat Konhon kartanon, ensin tälle saarelle.

Kylmäkoski, Voulle, Vironvuori

Vironvuori sijaitsee Jalantijärven luoteisnurkassa Lapion talon maalla.

Kylmäkoski, Järviö, Lapiro, Pirunkivi

Lähellä Oriniemen siltaa on Lapion talon pellolla suuri siirtolohkare, Pirunkivi, jonka Piru on heittänyt. Kyntömies hevosineen jäi alle, alta näkyivät sahanpuikot. (kuva 75).

Akaa, Kuhavuori

Kuhavuoren siten takana on rosainen kivi , n. 100 kertaa 35 cm, jossa on "lapsen jalan jälkiä".

Akaa, Palkinpää

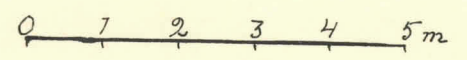
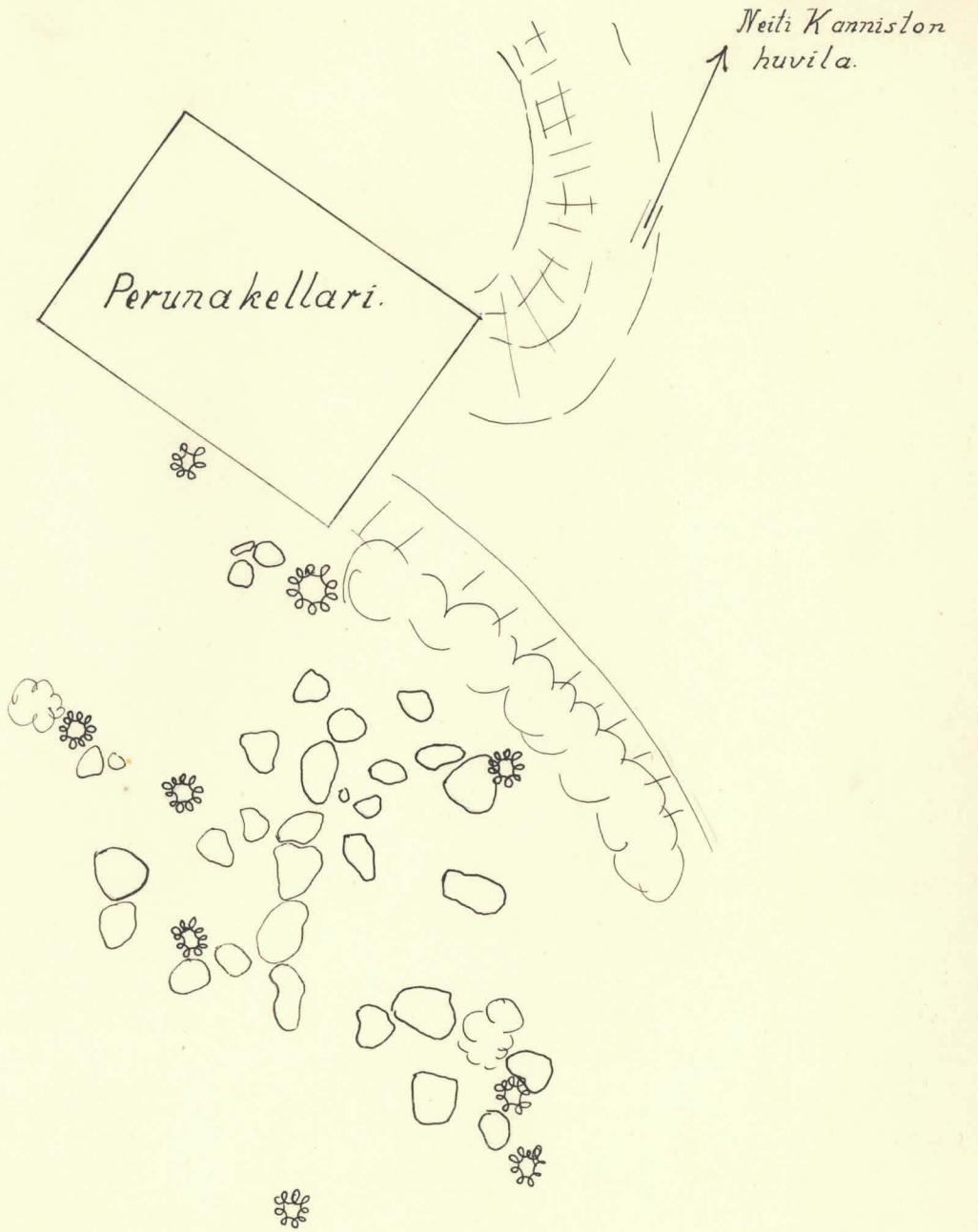
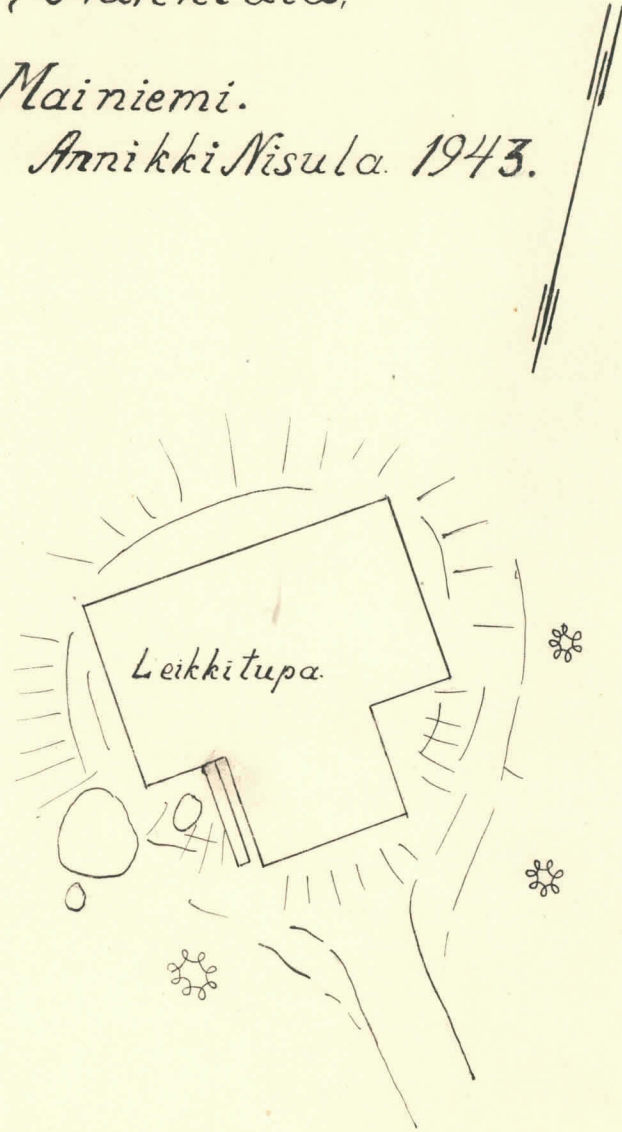
Palkinpään metsässä on muuan vanha sudenkuoppa. Se on Nahkialanjärven itäpuolella Vanhalan talon metsässä, Hämeenlinnan valtatievarressa 60:km:n pylvään kohdalta n. 50 m luoteeseen mäen rinteessä. Kuopan leveys on n. 2 m, syvyys nykyään n. 1 m. Kuopan reunat on ladottu kivistä ja ovat osittain sortuneet.(kuva 55). *Top. kartta 028.*

=====

Akaa, Nahkiala.

Mainiemi.

Annikki Nisula. 1943.

Kartta II.

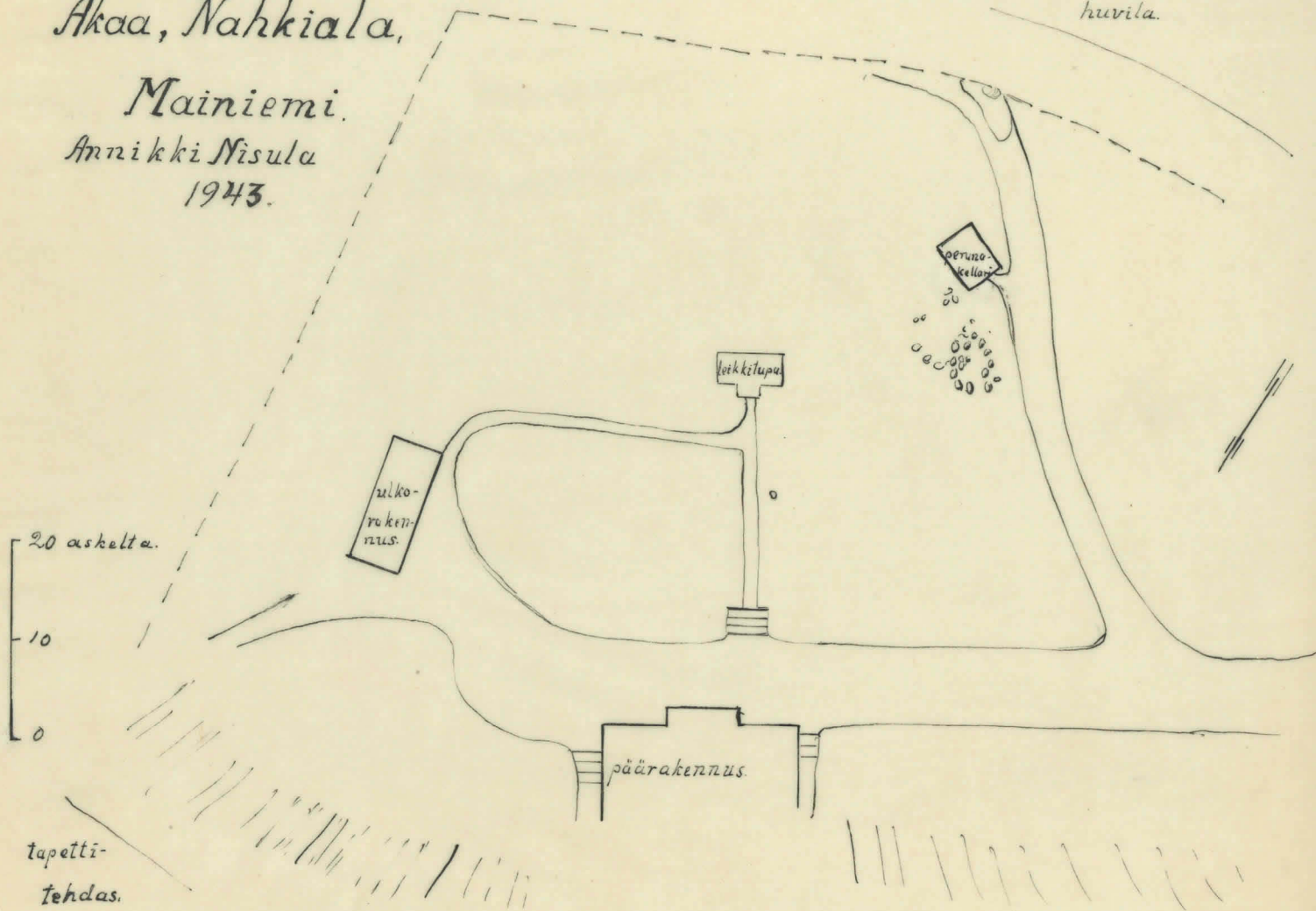
Akaa, Nahkiala,

Mainiemi.

Annikki Nisula

1943.

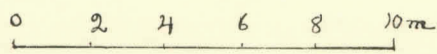
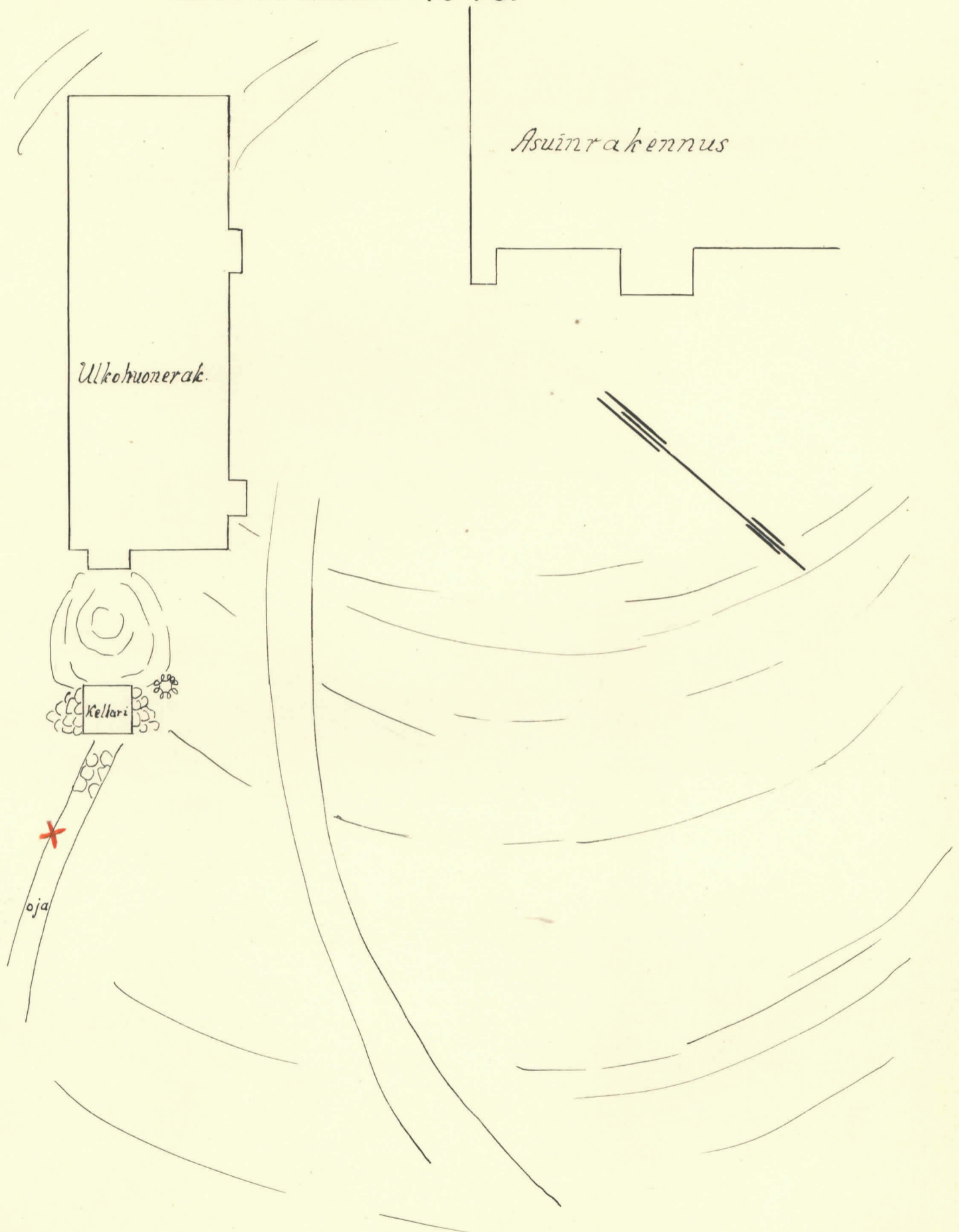
Nti Kanniston
huvila.

Akaa, Nahkiala.

Hallamäki, Uuno Järvelä.

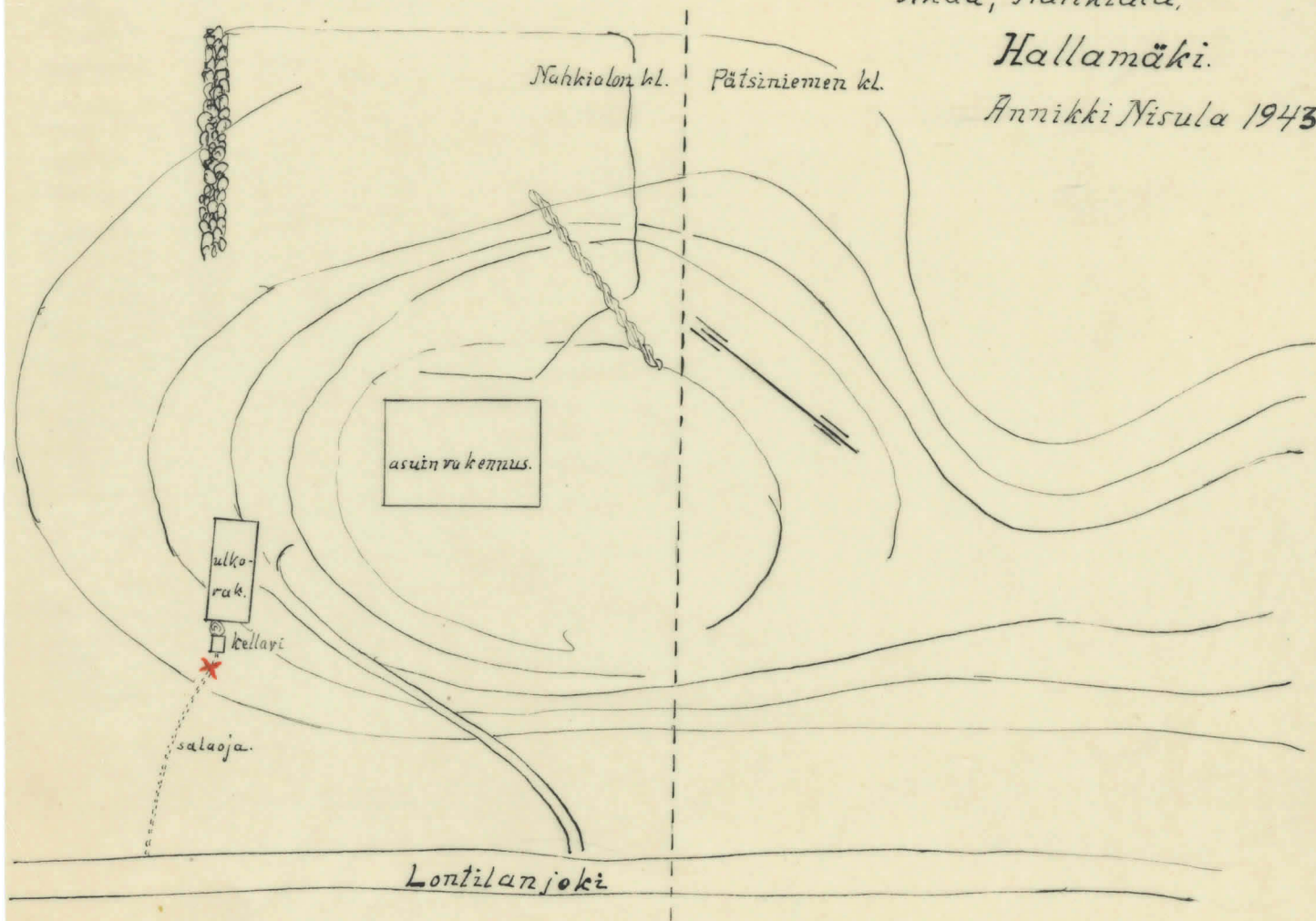
Annikki Nisula 1943.

Kartta IV.

Akaa, Nahkiala,
Hallamäki.

Annikki Nisula 1943.

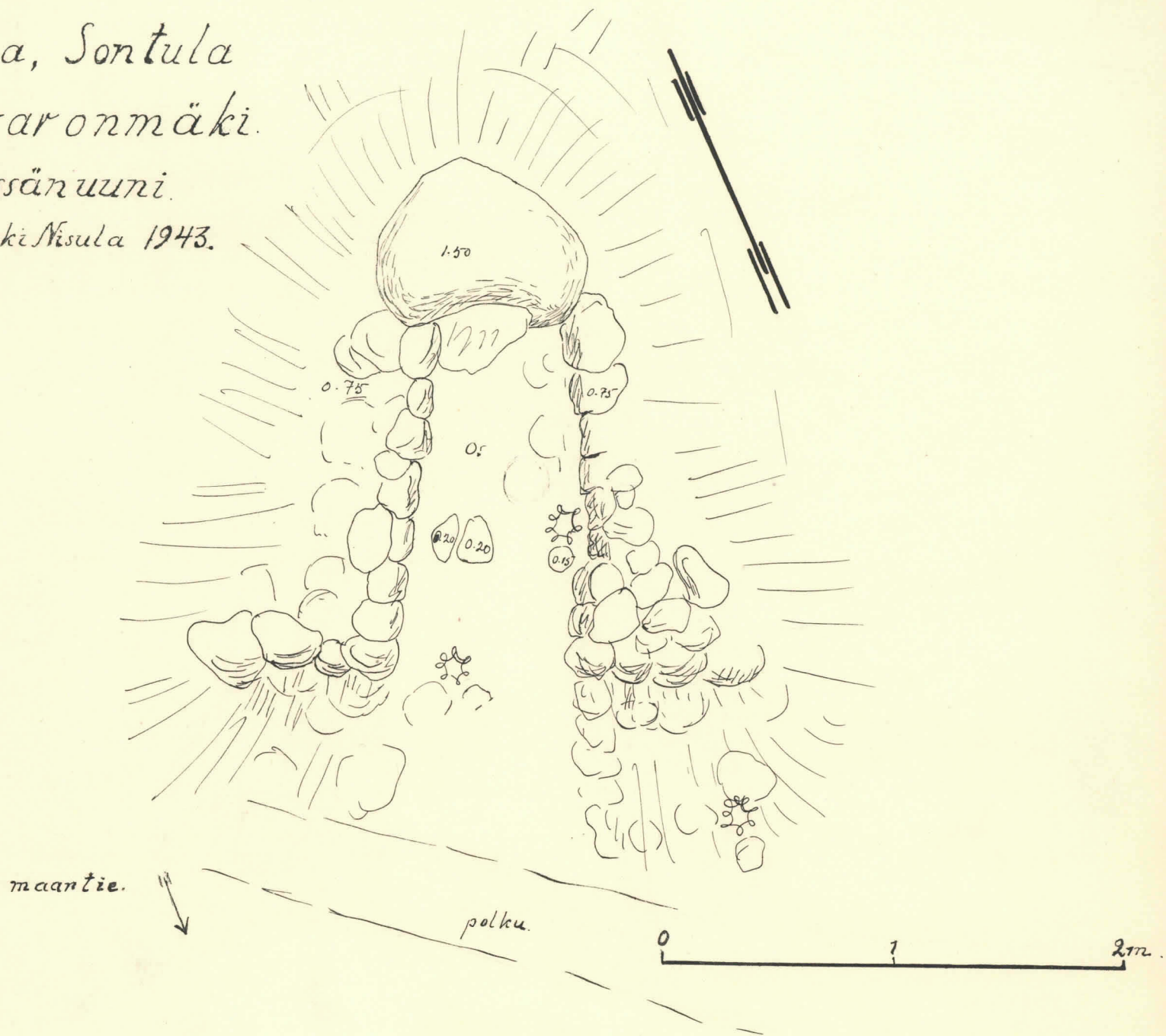

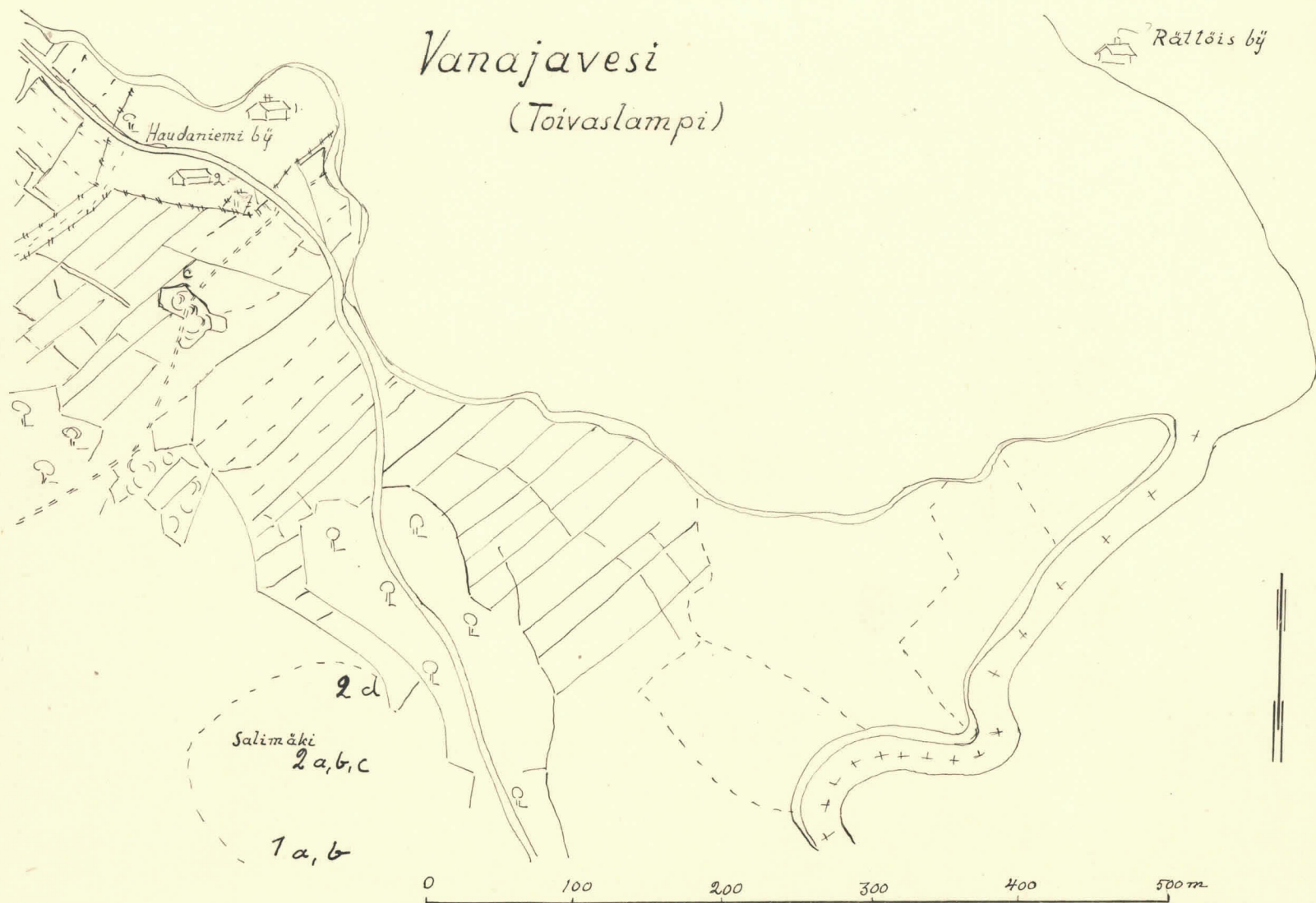
Kartta V.

Akaa, Sontula
Kivaromäki.

Ryssänuuni.

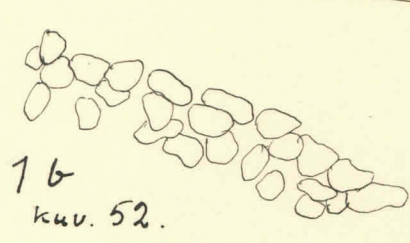
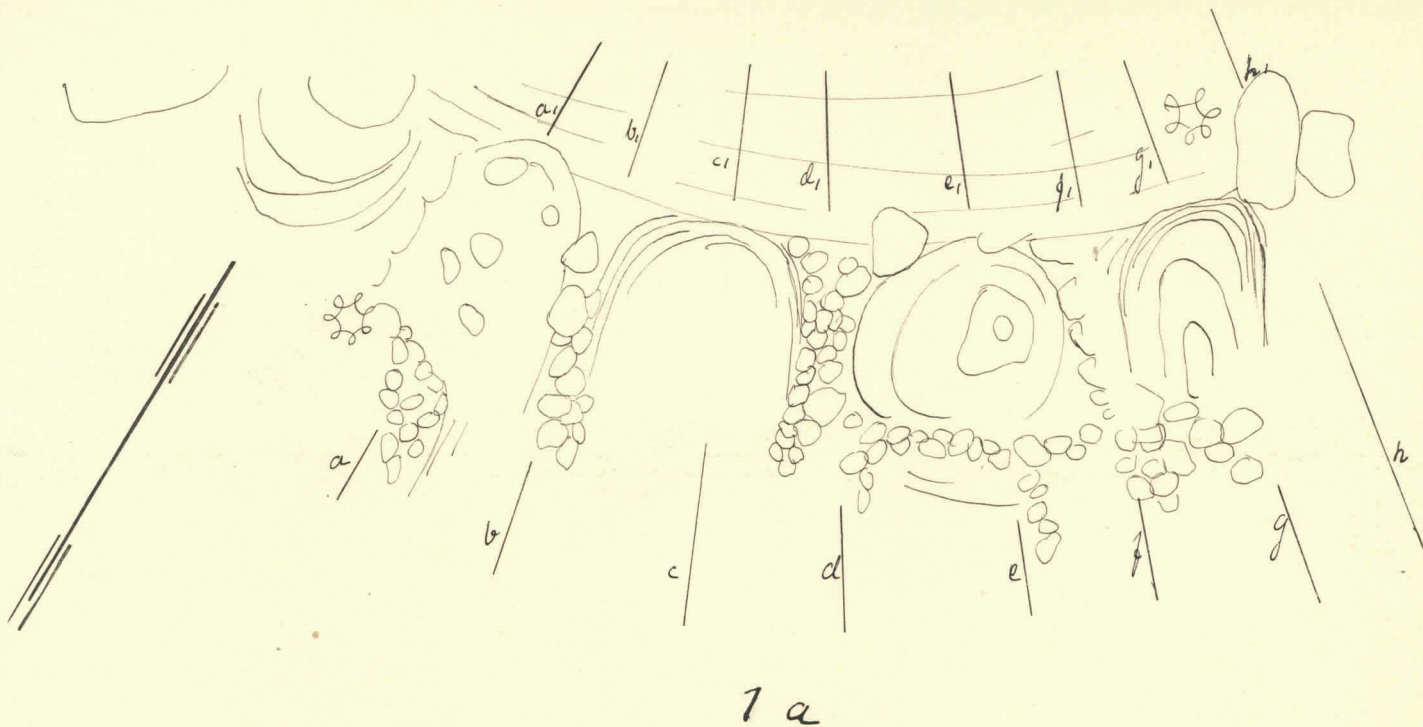
Annikki Nisula 1943.

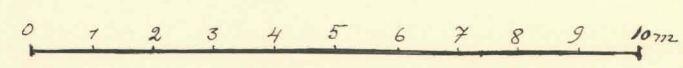

Akaa, Hautaniemi

Niilas Avanderin kartan, vltta 1700 (Maanm. hall. H: N:o 1 $\frac{1}{2}$), mukaan
Annikki Nisula 1943.

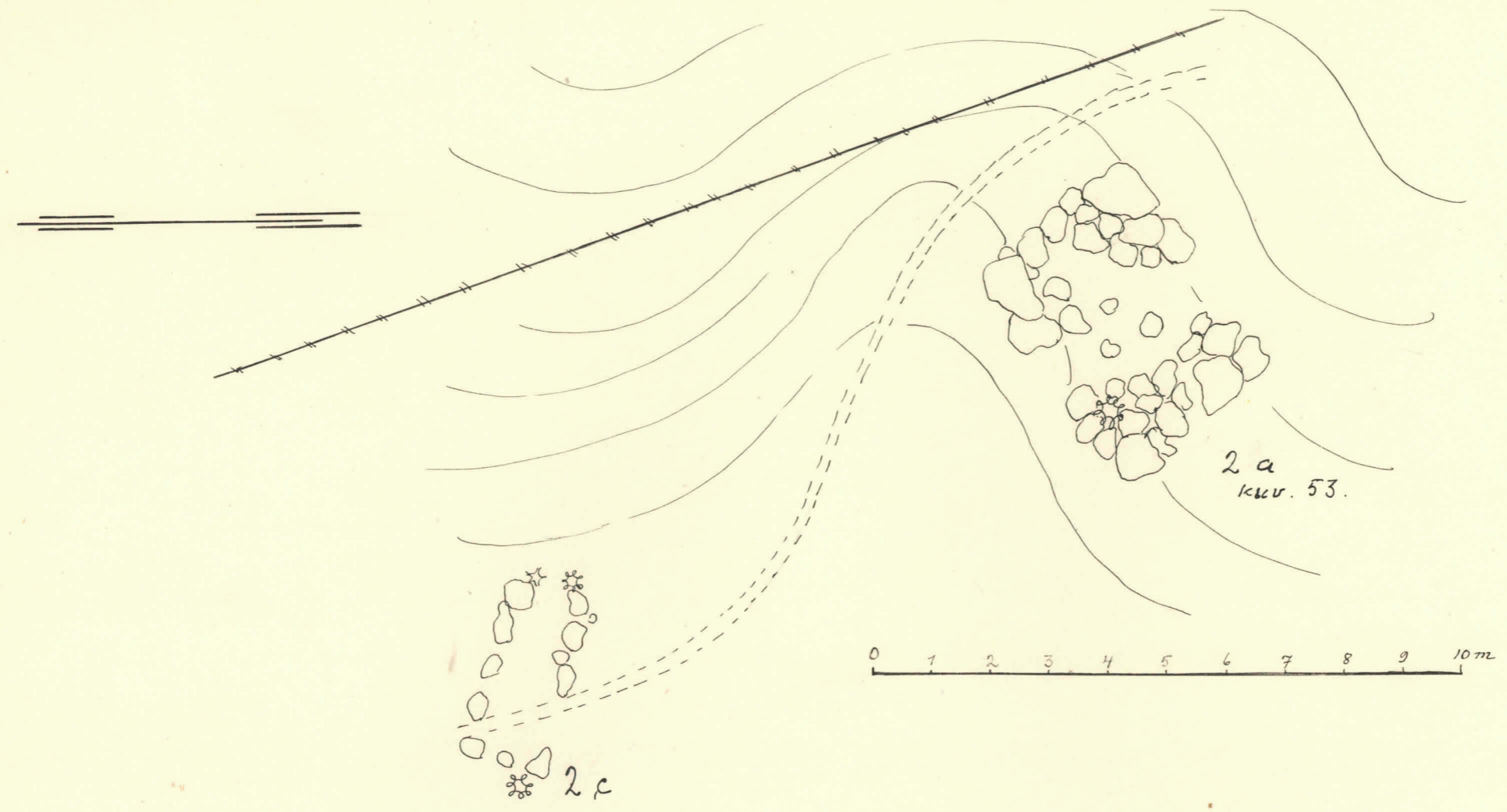

peltoa

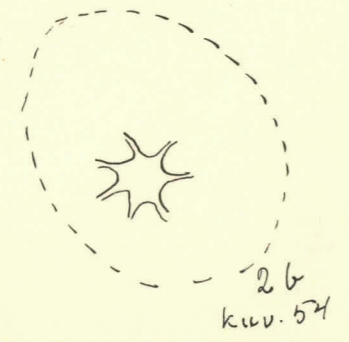
Profiilit mäenrinteestä

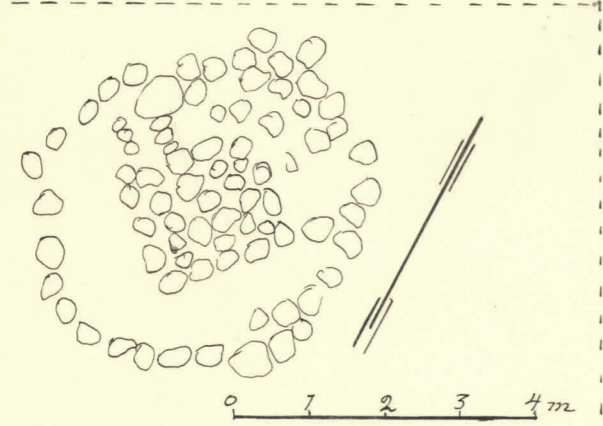
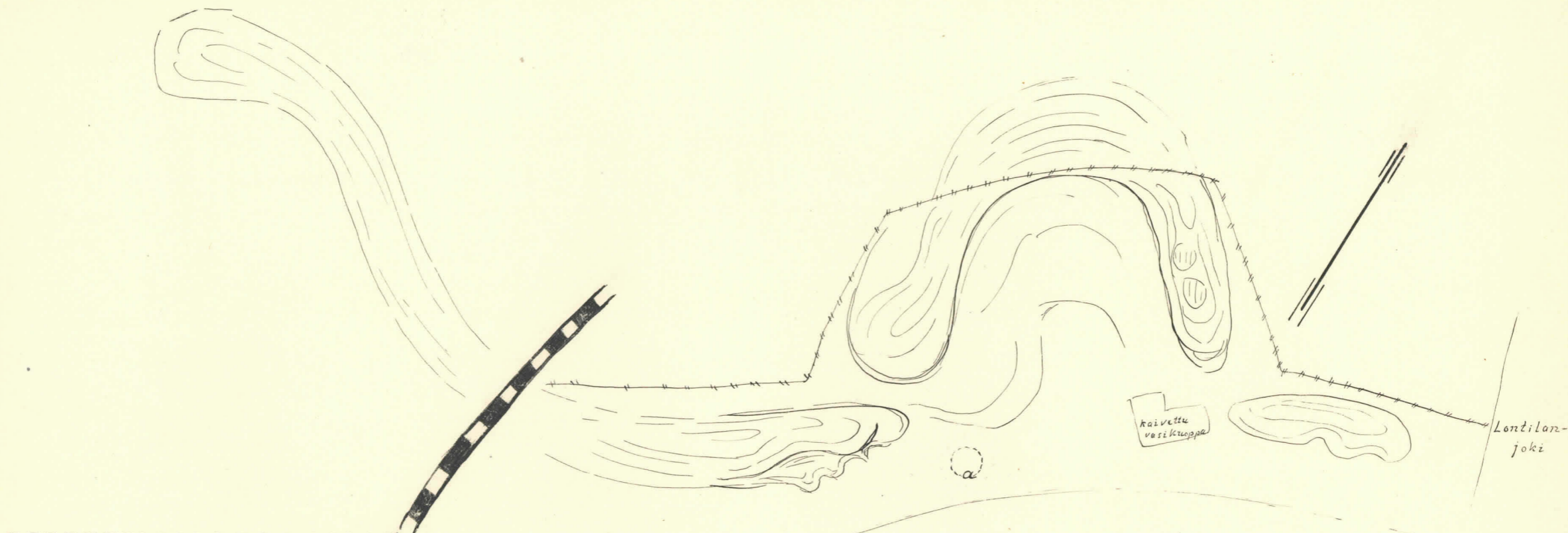
Akaa, Hautaniemi
 Salimäki. Asutusjätteet.
 Annikki Nisula 1943.

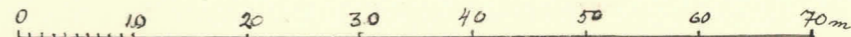
Akaa, Hautaniemi, Salimäki.
Kivirauniot.

Annikki Nisula 1943.

Kivilatomus a.

Akaa, Toivettula,
Toivettulan harju.

Annikki Nisula. 1943.

K. 1. Toijala, Vanhala. Esinöit-
ten 2/02:238 a ja löytöpaikka.
Valok. kaakosta

K. 2. Sontula, Aakala (nyk.
Jalanti). Esin. 7509:2 löytöpaikka
Valok. koulunmäeltä N-S, laustalla
Sathian lahti.

K. 3. Pappila, Rajala. Esinöit-
ten 2/580:425 löytöpaikka. Valok. lännestä

K. 4. Pappila, Sikomäki. Esinöit-
ten 2/76:596 löytöpaikka. heijon takana sauti-
kuopassa. Valok. lounaasta

Akaa.

K. 5. Kurisjärvi. Näkymä Käli-
Tiuran mäeltä pohjoista kohti.
Oike. Peltö-Tiura, taustalla Toijala.

K. 6. Rūsikkala. Maituma Kent-
Tuurimäeltä kohti kylää S-N. Ties-
talle Nikkilän l. Tanskan Ties.

REPRONEG. 62624

K. 7. Kuhavuori, Lähteenmäki.
Häm. mus. 1197:7
Kourutaltan töyköpaikka.
Valok. lounaasta.

REPRONEG. 62625

K. 8. Kuhavuori, Lähteenmäki
Kourutaltan töyköpaikka
Sähtöpylvään luona.
Valok. lännestä

Viiiala.

K. 9. Kouho, Vattasaari.
Taltan 2352:1 löytöpaikka.

K. 10. Hirvialho, Kaavo Laurilan
talo. Esiin. 2886:3 löytöpa. Valok. S-N.

K. 11. Oopalkan „kosti”. Häikunluokasta
n. 12 km yläp. Valok. S-N. Tarpianjoki
Esiin 2895:5 löytöpaikka.

K. 12. Oopukka, nyk. Laikkio ja
Oopalkan kosti. Valok. S-N.

K. 13. Viiialan Tolvilanlahti. Vanhan
vilatehtaan paikka. Valok. luoteeseen.

K. 14. Tolvilanlahti vanhalta
vilatehtaalta itään.

Kylynäköski

K. 15. Järviö, Jussila, mysk. Koivula.
Kivis. 20 40:45 lp. Tie Kivisaan oik.
Valok. kaakosta.

K. 16. Vuolle, Kelo. Kivisaan Häm.
mus. 50:175 lp.

K. 17. Alpiä. Jalaniemi sauta.
Kivis. 3888 lp.

K. 18. Kuusijoki, Anttila, mysk. Töyrylä.
Liuvin uuteen alla Kuusijoki, riuus
riittä lounaeseen. Valok. lounaesta.

K. 19. Vanha-Hautea. Pöytäjärven lp.
puiden luona tien riuessa. Valok. O. NO.

20. Lumijoki. Lumikambaan sillalta
n. 50 m ylävirtaan vas. riuualta löy-
dety n:o 11381. Valok. O. NO.

Nkaa.

K.21. Nakkiala ja Toijala. Taustalla jokirinteeseen kallion kiihto-
mäeltä etelään kohti rautatekan tien työaluetta, Vasemmalla Fais-
talla Kilsankallio 1. edessä Nakkialaa, Nakkialanjärvi ja Lontilanjoki; oikealla
2. Mäimäniemi, 3. Haistilammäki ja 4. Hallanmäki; Kytön Fais joutuu kuvan
ulkoosalle, Nakkialanjärven pohjoisrannalla.

Nkaa.

K.22. Toijala, Mäntimäki keuhosta
Hän saulimaa saattajelta.

K.23. Toijala, Apiteajata Kauriston
huila (omist. rak. mest. Tuomola).
Löytöp. vas. postinpylvään kohdalle.
Vesensuulle Mäntimäki.

K.24. Toijala, Mäntimäki. Kivi -
latonuksen paikalla puutarhassa.

K.25. Toijala, Mäntimäki.
Kivilatonuksen paikalla.

K.26. Toijala, Mäntimäki. Mä Kauris-
En taas vesensuulle keuhosta

K.27. Toijala, Mäntimäki.
Ves. uti Kauriston huila.

K.28. Toijala. Hallanmäki Koillista. Lp. kellarin
ojassa; outiset huolan takana puuterhassa.

K.29. Toijala, Hallanmäki.
Lp. kellarin edestä.

K.30. Toijala, Haistilammäki.
Ent. Salosen, nyk. Lehtosalon
huola, etelästä.

K. 31. Nahkiala, Torkkonmäki, Äykelö.
Äykelön talon pihaan tönkötetty heij-
känkärki. Valok. lounaesta.

K. 32. Nahkiala, Äykelö.
Lp. lipputaungon juurella.

K. 33. Nahkiala, Äykelö.
Lp. lipputaungon juurella.
Valok. etelästä.

K. 34. Nahkiala, Äykelö.
Lp. lipputaungon juurella.
Valok. etelästä.

Maan, Kytänäkoski.

K. 35. Toijala, Kivisilta. Kupu - K. 36. Toijala, Kakkali, Eri-
 rasojen 2572:404 lp. Valok. lounaasta. meen 11380 lp koillisesta.

K. 37. Nakkiala, Loukonmäki
 (Lauhanmäki) peltöjen keskellä
 lounaasta.

K. 38. Nakkiala, Kytän Ja-
 len pellolle oleva Kiviraunio
 lounaasta.

K. 39. Kytänäkoski, Vuolle, Kärävän kaluistopaiho.
 Kärävän itäntä siinä löytöpaikalla. Valok. lännestä.

Vuola.

↓

K. 40. Konho. Vuusijärvi. K. 41. Konho. Valtasaaren sil - K. 42. Konho. Valtasaaren ens
 Valtasaaren silta kaak- lalta pohjaisiin. Konhon siltä ja Konhon vuolle; öik.
 koon. Vas. Valtasaari, edessä vuolle ja Neitsysaari. Neitsysaari. Vasok. luoteesta
 Naaharavella.

K. 43. Konho. Kuumpu Valtasaaren raa- K. 44. Konho. Kuumpu Valtasaaren
 nassa Kaakosta rannassa Koillisesta.

K. 45. Konho. Kuumpu Valtasaaren K. 46. Konho. Kuumpu Valtasaaren
 rannassa S:SW - N:NO. rannassa; Etelämpään.

Akaa.

K. 47. Sontula, Kivaronnäki. Valko-
kaakosta.

K. 48. Sontula, Kivaronnäki. "Ryp-
sänneeni" louheesta.

K. 49. Sontula, Kivaronnäki. "Ryp-
sänneeni" louheesta.

K. 50. Sontula, Kivaronnäki.
"Rypsänneeni" kaakosta.

K. 57. Sontula, Kivaronnäki. Pötkö-
mäen läntisintessä.

Akaa.

K.52. Hautaniemi, Salimäki. Kivi-
[↑]raunio maan etelälaidalla, koill. läntä.

K.53. Hautaniemi, Salimäki. Kivi-
[↑]raunio maan pohjoisosaan lännestä.

K.54. Hautaniemi, Salimäki. Kivirovykko [↑]edellä.
m. 17 m N-NW suunnasta. Valok. W-SW-suunnasta.

K.55. Tallinjoita, keltainen oiva sude -
kuoppa tammesta päin.

Akaa.

K.56. Toivettulan karja lounasta satamaradalta käsin.

K.57. Toivettulan karjulta Hautaniemen puoleen päin. Vas. Katajan talo.

K.58. Toivettulan karja Hautaniemen puolella Katajan pihalla Toivaslammen yli.

K.59. Kivitalon puoleinen Toivettulan karjan eteläreunalla.

K.60. Toivettulan karjaa lounasta päin. Kivitalon vas. reunassa.

Akaa.

REPRONEG. 62626

K.61. Kuhavuoren talo, Kuhavuoren kylästä. Talon maastokartta v. 1843.

REPRONEG. 62627

K.62. Kuhavuori. Soimin näki Kuhavuoren talosta luoteeseen jalavien raunulla. Etualalla "Linnaliko"-lakti, järven takana Sontula.

K.63.

K.63-4 Sontula. Dunaistun telamäät vapausajan aikaista (1918) kivivallia Sontulan kauballa n. 1 km Jeltokansien talosta Toijalan päin. Aik. K.64 vallien koillispuolelta.

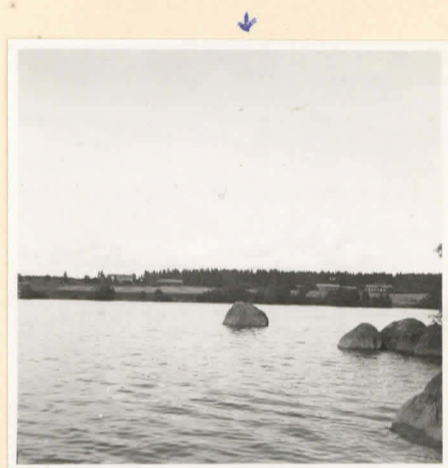

K.64.

Skua.

K.65. Sontula, Kouluunmäki, josta ennen poltettiin helo-
valkeita; vas. 2 epävirallista ranniota, oik. Lintumäki

K.66. Sontula. Uarinkivi l. Luarin - K.67. Sontula. Luarin kivi.
kivi Jalautijärven rannalla.

K.68. Sontula, Kairanmäen lähde Antti ja
Leo Viitolaan Falon metsässä.

Kylynäkösii.

K. 69. Alpila. Näköala Eskolan Vuorelta K. 70. Alpila. Eskolan Vuoren vallia
Jalavun yli Toijalaan päin itäkoilliseen. itäkulmalla lounaasta käsin.

K. 71. Alpila, Eskolan Vuoren vallia
läntipuolella luoteesta käsin.

K. 72. Alpila. Eskolan Vuoren län-
sivallia idästä päin.

K. 73. Alpila. Sammaslehti kivien välillä
Eskolan matkassa, n. 1/2 km talosta Etelään.

Kylynäkösli, Vüala.

K. 74. Kylynäkösli as. Mustanäki
luotasta asemalta päin.

K. 75. Kylynäkösli, Järvisö, Lapiön talo
ja Pirunkivi idästä.

K. 76. Vüala, Pyhältö Varrasniemen
kyl. kivi rivestä.

K. 77. Vüala, Varrasniemi, Pyhältö.
Seisoo Pyhältö kiven oik. puolella.